

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK FÜZETEK

Kéthavonta megjelenő kiadvány
XXVIII. évfolyam 272. szám
2024. július-augusztus

„Emlékek nélkül, népeknek
híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

FŐVÁROSI ÖRMÉNY KLUB!

Minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor tartjuk a Fővárosi Örmény Klubot az Orlay utca (Bp. 1114, Orlay utca 6.) közösségi terében.

A pontos program minden hónapban hírlevelünkben,
vagy az eokk.hu hírportálon olvasható!

Mindenkit szeretettel várunk!

Örmény szentek: Világosító Szent Gergely kultusza Erdélyben

Világosító Szent Gergely kultusza az örményeknek Erdélyben történő megtelepedésével jelent meg. Azonban tiszteletének terjesztésében *Oxendio Virziresco* püspök vállalt oroszlánrészt. A szent kultuszának értelmezése azonban nem volt ennyire egyértelmű. A Rómához mindvégig hű *Oxendio Virziresco* püspök, illetve a halálát követően az erdélyi római katolikus püspökök a katolikus propaganda részének tekintettek *Világosító Szent Gergely* tiszteletét, és így hallani sem akartak kizárólag örmény eredetéről. Ezzel szemben az örménység az egyházi uniót követően is makacsul ragaszkodott a szent tiszteletének ehhez a jellegzetességéhez, mert az egyházalapító apostol-szent kultuszát saját, nemzeti önazonosságuk szerves részének tartották. Ezért is jellemezte a 18. századi Erdélyben *Világosító Szent Gergely* tiszteletét az elfogadás és az elutasítás sajátos kettőssége.

Részlet Nagy Kornél: *Világosító Szent Gergely kultusza Erdélyben a 17-18. században: elutasítás és elfogadás* című tanulmányából, mely megtalálható a Magyarörmény Tudástáron

Legfrissebb és korábbi lapszámainkat megtalálja az eogyke.hu/fuzetek/ oldalon is!

Elhunyt Novák Ferenc koreográfus, rendező, etnográfus

Megjelent a Magyar Művészeti Akadémia honlapján augusztus 17-én

Életének kilencvennegyedik évében 2024. augusztus 17-én elhunyt *Novák Ferenc*, Kossuth-díjas koreográfus, rendező, etnográfus, a nemzet művésze, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. A magyar néptánciskola és a folklór színházi megjelenítésének egyik megteremtője volt. *Novák Ferencet* az MMA saját halottjának tekinti.

Nagyenyeden született 1931. március 27-én. Erdélyben töltött gyermekkorát követően a II. világháború alatt költöztek Budapestre. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán 1963-ban szerzett okleveles etnográfus diplomát, majd hét évvel később a Színház- és Filmművészeti Főiskola koreográfus-rendező szakán végzett.

Érettségi után műszaki gyakornokként dolgozott a Vegyipari Gép- és Radiátorgyárban, ahol táncsoportot szervezett, majd az Építők Táncegyüttes oszlopos tagja lett. Ennek bázisán alapította meg 1954-ben a HVDSZ *Bihari János Táncegyüttesét* olyan kiválóságokkal együtt, mint *Timár Sándor*, *Éri István*, *Pesovár Ernő*, *Pesovár Ferenc*. 1987-ig irányította a Biharit, amely az amatőr néptáncmozgalom vezető együttese lett. 1964–75 között a *Honvéd Együttesnek* is tánckarvezetője, majd 1983-tól művészeti vezetője volt. 1977–83 között az amszterdami *Nemzetközi Folklór Táncszínház* koreográfus-rendezője, 1975–89 között a *Szegedi Nemzetközi Néptáncfesztivál* művészeti vezetőjeként dolgozott.

1956 nyarán utazhatott újra Romániába, Erdélybe, akkor találkozott először a még elevenen élő néptáncagyománnyal Széken, illetve a Mezőségben, és döbbsen rá az erdélyi magyar és román férfítáncok Európában egyedülálló virtuozitására,

szépségére. Úgy tartotta, hogy a táncot ugyanúgy kell megtanulni, mint az anyanyelvet, a paraszti kultúrát nem imitálni kell, hanem annak elemeiből kell a műveket létrehozni. Munkája révén is tett komoly hírnévre szert a *Honvéd Együttes*, nevéhez fűződik többek között a táncmozgalom létrejötte. A *Magyar Művészeti Akadémia* Népművészeti Tagozatának tagja volt.

Főbb táncjátékai, koreográfusi munkái: *Várj reám*, *Betlehem*, *Aska és a farkas*, *Passió*, *Ninive*, *Magyar Elektra*, *Kocsonya Mihály házassága*, *Forrószegiek*, *Szarvassá változott fiak*, *Kőműves Kelemen*, *Csiksomlyói passió*, *István a király*, *Árpád-házi Szent Margit*, *Örök szertartás*,

Novák Tata a Fővárosi Klubon

Maszkok és mítoszok, *Hősök körtánca*, *Kolumbusz*, *Ludas Matyi*, *József és testvérei*, *Háry János*, *A csodaszarvas*, *Egri csillagok*, *A magyar tánc évszázadai*.

Díjai, elismerései: SZOT-díj (1966), Erkel Ferenc-díj (1972), Erdemes Művész (1985), Ifjúsági Díj (1987), Magyar Művészetért-díj (1988), Kossuth-díj (1993), Magyar Örökség-díj (2000), Kőlcsey Millenniumi-díj (2001), Hevesi Sándor-díj (2003), a Táncszövetség életműdíja (2003), Hazám-díj (2003), Prima-díj (2003), Jubileumi Primitissima-díj (2007), Magyar Köztársasági Érdemrend (2011), Nemzet Művésze (2014), Budapest díszpolgára (2021) 1986-tól a *Magyar Táncművészeti Szövetség* főtítkára, majd 1999-ig társelnöke, 2000-től tiszteletbeli elnöke.

Megjelent:

<https://www.mma.hu/az-akademia/-/event/10180/elhunyt-novak-ferenc-koreografus-rendezo-etnograf-1;jsessionid=572EAEBD7C0A-814345997091670179AF>

ÖRMÉNY
CSALÁDNEVEK
www.ormenycsaladnevek.hu

Írások Novák Tatóról a Füzetek korábbi hasábjain

2009. november

Szász Ávéd Rózsa: Emlékképek, egy életpálya állomásai....

Találkozó Novák Ferenc koreográfussal
<https://epa.oszk.hu/01400/01440/00045/pdf/eogyke2009nov.pdf#page=28>

2014. június

Béres L. Attila: A magyar tánc történetéről

A Fővárosi Örmény Klub májusi műsorán dr. Issekutz Sarolta, a klub háziasszonya köszöntötte Novák Ferencet
https://epa.oszk.hu/01400/01440/00095/pdf/EOYKE_2014_06_02-04.pdf

2021. március-április

dr. Hun Eszter: Magyar-örmény életpályák - Novák Ferenc „Tata”

Beszélgetőpartnerem: Novák Ferenc „TATA” - magyar-örmény származású koreográfus, rendező, etnográfus, Kossuth- és Erkel Ferenc díjas érdemes művész, A Nemzet Művésze
https://epa.oszk.hu/01400/01440/00238/pdf/EPA01440_eogyke_2021_03-04_20-22.pdf

A folyamatosan bővülő online adatbázis felsorolja az örmény családok nevét, magyarázattal szolgál a nevek eredetéről, jelentéséről és az évszázadok során történt módosulásairól is.

Balogh Réka

Ismét lovak között töltöttük a Gyerektábort

Július 19-24. között 15 örmény gyerek töltött együtt 6 felejthetetlen napot a Kabóka Lovastanyán. Tavaly olyan jól érezték magukat ott a gyerekek, hogy boldogok voltak, amikor idén is sikerült erre a felüdítő helyszínre eljutni.

A szobák az istálló felett vannak, ahol a rengeteg fecske tesz róla, hogy a szünyogok ne zavarják a vendégeket. Mivel a tábor legtöbb résztvevője városi, nagy lelkesedéssel fogadtuk a tanyán élő rengeteg állatot (lovak, kutyák, macskák, tyúk) és a tanya körül lévő tavak és erdők élővilágát (aki hajnalban elment sétálni a környékre, fácánokat, nyulakat, rengeteg vízimadarat és egyéb állatot láthatott, de esténként békák, sünök és denevérek is látogatásukat tették a tanyán).

A tábor programjai nagyon változatosak voltak. Próbáltuk, hogy minden nap legyen több sportos esemény (lovaglás, tavon kajakozás, kenuzás, vízi biciklizés, sportversenyek, íjászat) és örmény te-

matikájú tanulás-kézműves foglalkozás, amiket árnyékban lehet végezni. Szerencsénkre nagyon jó volt az idő. Meleg és napsütéses, de szerencsére a sok fa miatt sokkal kevésbé izzasztó meleg, mintha a városi aszfaltdzsungelben lettünk volna. És mivel a tábor közepén van egy elég nagy medence, bármikor lehetőségünk volt lehűteni magunkat.

Idén a gyerekek megismerhették az Örmény Genocídium 100. évfordulójára választott nefelejcs szimbólum alkotóelemeinek jelentését, majd többféle módon elkészíthették a virágot. Persze utána sokan más tárgyakat is készítettek, ki-ki a saját érdeklődése szerint – és így készülhettek el Rebeka kedvenc lovainak képmásai vagy Kristóf sárkánya.

Indul a csapat a tóhoz

Csoportkép

Tanulhattunk örmény szavakat és kifejezéseket, amelyek segíthetik a barátkozást magyarul nem beszélő örmény fiatalokkal, valamint tanultunk körtáncokat is, melyeket hangos zenére próbáltunk úgy gyakorolni, hogy ne menjünk folyton egymásnak, lépünk egymás lábára. :) Nem is olyan könnyű egyszerre mozogni, hiába segít a zene ritmusa.

Idén májusban nyílt az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület rendezésében egy kiállítás az Örmény textilművészetről. Készült a kiállítás anyagából egy füzet, amelyből most a táborban kaptak a

gyerekek, egy bemutató előadás kíséretében, amelyből megismerhették az örmény szőnyegművészetet, hallhattak a szőnyegek mintáiról, típusairól, alapanyagairól, felhasználásáról. Megismerhették nagy vonalakban az örmény hímzések és csipkék készítésének módjait, felhasználását és a minták jelentését. Remélhetőleg a hazavitt füzetből otthon is tudnak majd információkat gyűjteni, átnézni a képeket és talán felkelti érdeklődésüket e gyönyörű képművészeti ág iránt.

Idén a táborban még jobban összekovácsolódott a gyereksereg (voltak, akik már

Előadás a textilekről

Agyagozás

évek óta örömmel jönnek vissza találkozni a többiekkel, miközben voltak új táborozók is, akik jól megtalálták a közös hangot a „régiekkel”), és nagy örömeimre a tábor végén arról beszélgettek, hogy mely elkövetkezendő közösségi eseményeken (pl. Tarka Nap, Letelepdedési Nap, karácsonyi Klub) fognak hamarosan újra találkozni. Ha őszinte akarok lenni, ez volt a tábor fő célja: összekovácsolni a legújabb nemzedéket, bevonni őket az örmény programokba és utánpótlást nyújtani a jelenleg kiöregedő közösségnek. Így örömmel mondhatom, hogy a tábor nemcsak kalandokkal teli aktív pihenést nyújtott ezeknek a gyerekeknek, de sikeres is volt abbéli céljából, hogy megismertesse őket örmény gyökereikkel és barátságokon alapuló közösséget kovácsoljon belőlük.

A gyerektábort *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület* szervezte. Kiemelt köszönettel tartozunk *Magyarország Kormányának*, mert támogatásuk nélkül nem tudtuk volna megtartani ezt a kitűnő programot.

Fotók: dr. Csernus Gábor, Balla Sarolt Kincső, Balogh Réka

A lovak a mindennapjaink részei voltak

A legmagasabbak tartják a legkisebbet

Ékes csillagok Nagybánya egén

Híres város Nagybánya amióta Hollósy Simon, a mi magyarörmény festőnk megalapította a Művésztelep népes iskoláját. Minden évben augusztus 20. előtt Szent István Napokra kerül sor a városban.

2024 augusztus 14-én *Várady Mária* színművész és *Vörösvári Márton* hegedű- és zongoraművész volt vendége a rendezvénysorozatnak, mely a Művészeti Líceum Dísztermében kapott helyet. *Ékes csillagok a tiszta égen* című vers-zene

előadásuk nagy közönségsikernek örvendett! *Főtisztelendő Szmutku Róbert* esperes plébános úr felkérésére nagyon igényes műsort állítottak össze. *Wass Albert, Pilinszky János, Szép Ernő, Avetik Iszahakjan* és *Rilke*, valamint *Bach, Paganini, Wieniawski, Hacsaturján, Liszt* és *Chopin* műveit szólaltatták meg az igazán művelt, lelkes nagybányai publikum előtt. Hosszú vastappsal jutalmazták az előadókat, - akiket a közönség visszavár!

Nagy-Marosváry Katalin

Második gyerektábor

Az idei év nyarán különleges élményben lehetett részünk. 35 gyermek nyaralt Enyingen a Kabóka Lovastanyán az Országos Örmény Önkormányzat szervezésében, amiben nem lenne semmi érdekes, viszont az örmény és a magyar gyerekek megismerkedhettek egymással, barátságok szövődtek, életre szóló élményekkel gazdagodtak, így már bátran mondhatom, nem mindennapi tábor részesei lehettünk.

Augusztus 7-én kíváncsi várakozással indultunk neki, a Bethlen alapítvány támogatásának köszönhetően utazhattunk Enyingre. A szállásunk és az ellátás is remek volt.

A programokról számolnék be kicsit bővebben. Első este egy képes Örményországról szóló történelmi előadást hallgattunk meg *Alex Avenesiannak* köszönhetően. *Masdoths atya* többször tartott foglalkozást tolmács segítségével a gyerekeknek. *Grigor Muradyan* és felesége *Syuzi* kézműves foglalkozással gazdagította a tábori programokat, melyből kiállítás is nyílt a Fővárosi Örmény Központban.

A Lovastanya által biztosított programok mindegyike hatalmas és életre szóló élményekkel gazdagította nemcsak a gyerekeket, de a felnőtteket is. Az éjszakai

égboltot kémlelve rendkívül érdekes előadást hallhattunk, miközben hullócsillagokat is láthattunk! A lovakkal való fürdés, lovaglás, fánkőzés, az éjszakai séta az erdőben, a medencézések mind-mind tartalmas programok voltak, melyek a gyerekek közötti kapcsolatot is erősítették.

A lufihajtogató mester a tábor legfiatalabb lakója számára egy örmény hercegnőt készített, de a gyerekek és a felnőttek is egyaránt élvezték az arcfestést is. Hálával gondolok a sok megismert új emberre, beszélgetésekre, mosolyokra, nevetésekre.

Egy negatívumot tudok felsorolni, és sajnos ezen nem sokat kellett törni a fejem: mind szomorúan vettük tudomásul, hogy a tábor véget ért.

Ezúton is köszönöm a lehetőséget, hogy ott lehettem!

Csoportkép a kézműves foglalkozáson készített művekkel

Júliusi Fővárosi Örmény Klub

A júliusi Klubon a Madarak ábrázolása az örmény kultúrában és az örmény zenében volt a téma. A kánikula ellenére sokakat vonzott, és nem hiába. Először *dr. Kocsár Ilona* izgalmas és érdekes előadását élvezhettük a madarak szibolikájáról és ábrázolásáról, mely a következő oldalon olvasható.

A zenében Kirkósáné Magda Tünde és Kirkósa Tünde szólaltatták és ismertették meg a közönséggel a *Fecske (Cicernak)*, a *Daru (Krunk)* és a *Havun Havun* dalokat.

Gyönyörű este volt, tudomány és művészet kéz a kézben.

Kirkósáné Magda Tünde és Kirkósa Tünde

Hegedüs Anita

Augusztusi Fővárosi Örmény Klub

Az örmény gyökerű *Ötvös Csilla*, operanékesnő, az idén ünnepelte színpadra lépésének 50. évfordulóját. Csilla ebből az alkalomból nagyszabású gálaműsort rendezett művésztársak, barátok, tanítványok közreműködésével. A nagy eseményre a Festetics-palotában került sor júniusban. Közel 300 oldalas könyvet is megjelentetett, melyben a művésznőt színpadi ruháiban láthatjuk fekete-fehér és színes fényképeken, természetesen sok szöveggel.

A klubon közreműködött a művésznő, *Hegedüs Valér* zongora- és orgonaművész, *Morvay Pálma*, *Pogány Éva* és *Bóka Kristóf* tanítványok.

A Mária-ünnepre való tekintettel egykori himnuszunkkal, a Boldogasszony anyánk énekekkel kezdett az egész közönség. *Hegedüs Valér Hacsaturján Toccata* darabját adta elő a töle megszokott virtuozitással. Az egyes zeneszámok között feltárult a nagyjéremű előtt a művésznő

életútja, operaházi szerepei, egy kissé magánélete is. A tanítványok léptek színpadra zongorakísérettel. Hallhattuk *Puccini Turandot* művéből Liu halála áriát, majd a vidámabb rész következett: *Meseautó*, *Asszonykám adj egy kis kimenőt*, *Virágoskert az én szívem* dalok. A színvonalat emelte, hogy a tanítványok felolvasták a fenti könyvből az általuk írt részt. *Ötvös Csilla* művésznő két számmal zárta a műsort.

Keszy-Harmath Enikő ismét finomságokkal várta a klub résztvevőit.

Hegedüs Anita, Ötvös Csilla és Hegedüs Valér

dr. Kocsár Ilona

Madarak ábrázolása az örmény kultúrában A szimbólumok és a biológia találkozása

A 6000 éves örmény kultúrában feltűnően gyakori a madarak ábrázolása. A mai Örményország területén a legkorábbi leletek Dvin-ben kerültek elő. Nemcsak csontok, de kőbe vésett karcolatok, madárminitás edények is előkerültek A leletek az 5. századból, de még korábról, a bronzkorból is vannak. A madarak megjelennek a falakon, kőbe vésvé, az örmény szőnyegeken, a padló mozaikokon de az örmény kódexekben is gyakori a madarakkal történő illusztrálás. Kb. 40 madárfaj ábrázolnak rendszeresen.

A Vayots Dzorhoz közeli Gladzor-ban már a 13-14. században készítettek miniatúrákat madaras illusztrációkkal, de nem az egyetlen műhely. Az örmény kéziratok arról is nevezetese, hogy gazdagon díszítettek, tele vannak miniatúrákkal és gondosan megrajzolt betűkkel. Az örmény **madaras ábécé** nemcsak gyönyörű, de egyedi is.

Milyen madarakat rajzolnak az örmények? Az ún. intelligens, okos madarak között gyakori a galamb és a paradicsommadár tisztelete az örmény kultúrában.

Különböző madarak egy kódexlapon

A **galamb**ról azt tartják, hogy a béke szimbóluma. Az ószövegségi leírásban a galamb segít eldönteni Noénak, hogy lepadt-e már a víz, ki lehet-e szállni az Ararát hegyén megakadt bárkából. Ez azért lehetséges, mert a galamb meghallja az alacsony frekvenciákat, a föld morajlását, a vihar, a földrengés, a vulkánok kitörését, így kiválóan tudja jelezni, hogy nyugalom van, lehet építkezni, fészket rakni. Az örmények régóta különös érzékenységgel vannak a galambok iránt. A galamb gyakori díszítő motívum. A galamb kultúra megjelenik az egyházi, az esküvői szertartásban is. Iszfahánban, az örmény negyedben épített galamb tornyok – XVI. sz. – mindegyike kb. 14.000 galambnak ad otthont.

Iszfahán (Irán), örmény negyed, galamb torony

A paradicsommadár az Édenkert, az Istenek madara. A megvilágosodás, az okosság és a bölcsesség szimbóluma. Káprázatos párzási rítusai vannak, lenyűgöző táncot lejt. Intelligens módon, eszközöket használnak a fészekrakáshoz vagy az élelem megszerzéséhez. Többféle színben is előfordul, nemcsak piros, de kék paradicsom madár is létezik. Gyümölcssevő és játékos. A madarak nyújtogatják a nyakukat, hajlékonyak, a tanulmányok, emellett szép színesek. Kiválóan alkalmasak az ún. örmény madárbetűk megrajzolásához.

örmény madaras betű - A betű

Az örmény ábécé madár alakban rajzolt betűi a kalligrafikus művészet egy különleges fajtáját, a trchnagir-t (թռչնագիր) képviselik, azaz: „madárbetűk”. Az örmény vallásos művészet nagyrészt szimbolikus, az ábécé betűi kiemelt szerepet játszanak. Egy bekezdés első betűjét leggyakrabban virág, madár vagy más állat formájában ábrázolják. Minden betűben, akárhogy is hajlik vagy török, a tollas kis madarak szerves részei a betűformának.

A kakas, a lúd, a túzok, a fogoly is gyakran megjelenő örmény minták. A vízimadarak közül a kócsag, a gólya, kormorán, a pelikán fordul elő, melyek a tulajdonságaik révén keresztény szimbólumok is. A koronás daru (krunk / grunk), a szépséget, a harmóniát és a kegyelmet jelképezi. Pozitív változást jelképez. A daruk arra tanítanak bennünket, hogy ha tiszteletet akarunk, először meg kell tanulnunk megadni azt. A daru tud sétálni, úszni és repülni, azaz mind a három dimenzióban tud mozogni, azaz alkalmazkodni, ezért a túlélés és a megújulás szimbóluma is. Az elhullajtott tollait szerencsehozó talizmánként őrizték, ezért a messzire, fáradtságos útra indulóknak adták segítségül, a visszatérés reményében.

A királyi madarak, mint a páva és a sas a Nap, az örök élet szimbólumai. A sas több örmény királyi uralkodóház jelképe volt már több ezer éve és a mai napig része az ország címerének.

Jeruzsálem egyik ékessége az ún. „madaras ház”, az 5. századból. Gyönyörű mozaik padlója, mint egy szép szőnyeg borítja a földet, örmények készítették. Igazi turista látványosság a részletgazdag mozaik. A padlót örmény fonat szegélyezi, a szélén örmény felirat, jelentése: „Minden örmény emlékére és megváltására, akiknek nevét Isten ismeri”. Egy-egy kerek

medallionban egy-egy madár látható, melyek szimbolikus jelentést hordoznak. Miért madarak? - mert a 427-es egyházi rendelet értelmében nem szabadott egyházi tárgyakat, jelképeket ábrázolni és arra rálépni, ezért az örmények más díszítési megoldást találtak ki. Az épület maga egy sárkálpolna, alatta egy barlangban emberi csontokat találtak. A fenti padlómozaik az ismeretlen katonák sírja, temetője. Ma az örmény Mardigian Múzeumban látható.

Az örmény madárábrázolásokban sokféle madár megtalálható, több madárnak szimbolikus jelentése is van, ezért ábrá-

Jeruzsálemi örmény „madaras ház” padlója.

Források:

- The birds of ancient Armenia*, Nina Manaseryan and Luba Balyan; *Acta zoologica cracoviensia*, 45(special issue): 405-414, Kraków, 29 Nov., 2002
- Annotated Checklist to Birds of Armenia*, updated on Jan 31 of 2024 Technical Report; April 2024. <https://www.researchgate.net/publication/379643328>
- The Armenian Gospels of Gladzor*, Thomas F. Matthews and Alice Taylor; 2001. Los Angeles Reference Map for the Birds of Armenia Project; 2007. <https://armenianprelacy.org>
- New Archaeological Study of the Armenian “Birds Mosaic” Chapel in Jerusalem*; Oct 2021.
- The Pigeon Towers of Isfahan-Iran*, Ghada Abdel Monem El Gemaiey; *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS) Volume 21, Issue12, Ver. 7 (December. 2016)*
- First National Atlas of the Birds of Armenia*, Karen Aghababayan; 2015, *Bird Census News* 2015, 28/2: *European Atlas News* 52–58.
- isfahaninfo.com/tickets-and-offers/pigeon-tower-armenian-district-historical-bridges/
- [en.wikipedia.org/wiki/Birds_Mosaic_\(Jerusalem\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Birds_Mosaic_(Jerusalem))
- armenianceramics.com/
- www.youtube.com/watch?v=tZLJxHgdH9s
- www.timesofisrael.com/visit-the-old-city-monastery-that-holds-jerusalem-1700-year-old-armenian-history/
- www.pinterest.fr/pin/366691594653271621/
- en.iflmtv.ir/News/Content/43316/

Balogh Jenő

Örmény tanmese folytatása és búcsúzás Jó pillanatban jó helyen lenni, megragadni a lehetőséget és jól gazdálkodni vele a közösség javára

- Hogy alakult az elmúlt pár év? -

Kedves Olvasó!

Bár talán azt kellene mondanom „Régi Olvasó”, mert elmélkedésem talán csak a régi olvasóink értik igazán, akik átélték velünk ezt az elmúlt 30 évet. „Új olvasóink” részére ajánlom, javasolom, lapozzanak a füzetek korábbi számaihoz, (2017) amikor *Miért alakult meg az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület? Egy „kulturális fegyverhordozó férj emlékei ... hmmm. Ügyes...”* címmel elmélkedtem az EÖGYKE megalakulásának és működésének problémáiról egy belsőnek is mondható külső megfigyelő szemüvegén keresztül. Végül egy kis tanmesével próbáltam ironizálni. Azóta eltelt 7 év.

Most, hogy éppen 30 év telt el az első nemzetiségi (leánykori nevén kisebbségi) választások óta, mondhatnánk egy emberöltő után felmerült bennem, hogy újabb számvetésszerű elmélkedést állítsak össze. E számvetés nevezhetném végső számvetésnek, már annyiban végsőnek, amennyiben a „lovagom” akinek kulturális fegyverhordozója voltam e 30 év alatt, nyugdíjazta magát és így befejezte tevékenységét a örmény „csatamezőn”. Az új választásokon már nem indult, így okafogyottá vált az én tevékenységem is. Szeretném kiemelni, hogy kis ember lévén, nem látok rá a nagy nemzetiségi politikára és más nemzetiségek dolgait is csak éritőlegesen, főleg a sajtóból ismerem, így gondolataimat magam sem tekintem tévedhetetlennek, „kőbe vésett igazságnak”, csak egy szűk látószögéből, egy kis nemzetiség, egyoldalú megítélésének. Azt is szeretném megjegyezni, mint ahogyan minden elemzésnél fennáll, hogy kivételek, eltérő esetek mindig akadnak, tőlük elnézést kérek.

A történet befejezése, és az utolsó 7 év. Korábbi elmélkedéseim folytatását az Er-

délyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület megalakulásának és működésének problémáiról úgy foglalhatnám össze, hogy a Mindenható megsokallta a zavart, közbeszólt és jó irányba terelte a dolgokat. A 2019 évi választásnál három erő feszült egymásnak és egyik erőt sem juttatta olyan választási helyzetbe, hogy a 2019-2024-es ciklust egymaga, erőből kézbe tudja venni. Megállapodási kényszer állt elő, amely során a két nagyobb erő megállapodott. De ez a megállapodás több volt, mint a szokásos „pártkoalíció”. A két fél belátta, hogy a harc folytatása a teljes örmény nemzetiség kárára válik. Megállapodtak a békés egymás mellett élésben, az erőforrások elosztásában, az átjárhatóságban, stb. Erről most nem kívánok tovább beszélni, mert sok cikk foglalkozik ezzel az újságban. Ráadásul a sikeres ciklus befejeztével a következő, 2024. évi választások előtt már előre megállapodtak és nemcsak választási koalíciót alkottak, hanem együttműködési megállapodást is kötöttek a következő 5 évre. Hogy ez létrejöhön ahhoz a két vezetőnek, *dr. Issekutz Saroltának* és *Avanesián Alexnek* komolyan magukba kellett nézni,

önmegtartóztatást gyakorolni és fogcsikorogtatva de mosolyogva kezét fogni. Az, hogy az első ilyen ciklus után a másodiknak is ebben a szellemben fogtak hozzá, azt bizonyítja, hogy sikeresnek tekinthetjük a közös munkát. A siker egyik jele, hogy *dr. Issekutz Sarolta* majd őt az egyesület vezetésében követő *dr. Issekutz Akos* is komoly állami kitüntetésbe részesültek.

A következőkben néhány témában szeretném elmondani a tapasztalataimat megfontolásra ajánlva, a most alakuló önkormányzatoknak.

Néhány szóhasználat a cikkben.

Kisebbség kontra nemzetiség. A törvényi elnevezés néhány cikluson keresztül kisebbség volt majd átváltották nemzetiségre. A kifejezéseket lehet, hogy észszerűtlenül használom, de az összefoglaló mindkét ciklusról szól.

Örményörmény kontra magyarörmény Általánosan nevezhetnénk örménynek is, azonban *Szongott Kristóf* hozta forgalomba még a múlt századba a magyarörmény kifejezést megkülönböztetve az erdélyi örmény közösséget és annak kultúráját az igazi Örményországi kultúrától. Gyakorlatilag egy örményül már nem beszélő, magyar környezetbe integrálódott, örmény identitásának maradék jegyeit azért megtartó közösségről beszél. Az örményörmény kifejezést mi vezettük be, megkülönböztetésül a magyarörménytől. Lényegében az örményül beszélő, Örményországból az utolsó 100-110 évben Magyarországra kerülő örményekről van szó.

A magyarörmény közösség kiöregedése. Gyakran mondjuk, hogy a közösség megöregedett, kihalt, stb. és erre vezetjük vissza hogy rendezvényeink látogatottsága

lecsökkent, tagjaink megfogyatkoztak. A kiöregedés nem a fő probléma. Ha visszazongondolunk a 30 évvel előtti időkre, a közösség akkor sem volt igazán „fiatal”, ötvenes-hatvanasak voltunk. Tény, hogy ez a korosztály mára már tényleg eltűnt és csak nyomokban fedezhető fel. A kor és betegségek miatt az ő aktivitásuk nullára csökkent.

Sokan, köztük én is gyakran mondogattam, az a baj, hogy a mai fiatalok... Miért akarjuk a ma 20-30 évesek nyakába varrni a fogyatkozás problémáját? Miért mondogatjuk, hogy bezzeg a mai fiatalok, nem foglalkoznak az eredetekkel a gyökerekkel.

Valljuk be, 20-30 évesen mi sem foglalkoztunk igazán örménységünkkel, különösen nem annak mai értelemben vett kulturális részével. Nagy örményeink is jó esetben arról beszéltek, hogy „bezzeg *Kádár Dániel* idejében” hogyan voltak a misék és milyen karácsonyi összejövetelek voltak. De hallani sem hallottak a mai értelemben vett örmény kultúráról. Legfeljebb szüleik, nagy szüleik beszéltek az Erzsébetvárosi, Szamosújvári életéről. De be kell vallani, már az ősöknek sem volt igazán örmény nemzetiségi arculatuk, népviseletük, zenéjük, néptáncaik és legfőképpen használt örmény nyelvük. Ami volt, azt úgy mondhatjuk, „örmény identitástudatuk”, amennyiben a szülők merték vállalni és ezt továbbadták.

Igen sokan jártak a nagyszülőkhöz rokonokhoz Erdélybe, de a nemzetiségi helyzet ott sem volt jobb, politikai okokból. Ráadásul az örménységet, örmény hagyományokat akkortájt Erdélyben sem ápolták hanem „egyszerűen megélték”. Jártak az örmény misére (egyszerű és ünnepi) és főzték a saját hagyományos ételeiket. Valamikor *Fogolyán Miklós* Gyergyószentmiklósi plébánossal komoly összekülönbözésünk volt, mert ő csak azokat tekintette

örményeknek, akik befizették az egyházi járandóságot. Nem volt olyan, hogy örmény közösség, csak közösség. Azt megszokták, hogy a misén az énekkar örmény énekeket énekel. Egyébként minden magyarul zajlott.

Így visszatekintve, úgy látom, hogy az „örmény mozgalom” kezdetén, jó 30 évvel ezelőtt, volt egy fogékony, közép- és időskorú közösség, amely bár a lehetőségek miatt nem élte meg komolyan az örménységét, de szüleik azért beléjük oltották az örmény identitástudatot és esetleg elvitték őket a Semmelweis utcai misére. Ebben a rétegben sikerült feléleszteni az igényt az örmény kultúra, történelem, hagyomány, erdélyi és örményországi ősök, stb. megismerésére. Természetesen menet közben mindig csapódtak hozzánk fiatalabb középkorúak is, de olyan mennyiségben nem, hogy átvészelnék a fogyatkozást.

Jó lenne azt mondani, hogy nincs minden elveszve, mert ha kicsit is életben tartjuk az örmény identitástudatot a középgenerációban, akkor megmarad az esély, hogy később bármely jó szél felélesztheti ismét az igényt. Tény, hogy 30 évvel ezelőtt volt egy olyan pillanat amikor a hazai és nemzetközi helyzet úgy alakult, hogy a kisebbségi/nemzetiségi parázsból láng lett és ebben oroszlánszerep jutott lovagomnak, *dr. Issekutz Saroltának*, aki felismerte, hogy élni kell a lehetőséggel, hogy az örményeket is besorolták az őshonos nemzetiségek közé és így komoly támogatásban (anyagi és erkölcsi) részesült.

Nagy kérdés, hogy ez a láng a 30 év alatt miért aludt ki mára, miért pislákol csupán? A lanyhulásra választ én nem csak a közösségben vélem felfedezni. És nem is csak egyetlen okra vezethető vissza. Sőt mérészen azt mondom, minden gyökerestül megváltozott. A kulturális igények és lehetőségek megváltoztak egy generáció alatt.

Csak zárójelben szólva ez nemcsak az örmény nemzetiség életében jelentkezik.

A változások, idehaza és Erdélyben, a közösségekben és a nagypolitikában, nemzetiségi önkormányzati rendszer működésében, gazdasági támogatás és elszámolási rendszerben, az ügyvitelben, szabályozásban, a kulturális igényekben, technikai lehetőségekben, az igényekben és érdeklődések megváltozásában, a nemzetiségi adatok védettségében, a „gazdasági szemlélet” előtérbe kerülésében és még sorolhatnám, hogy milyen területeken tapasztalhatóak.

A változás annyira összetett, hogy külön könyveket lehetne róla írni, de maradjunk a saját portánkon és elmélkedjünk el azon, amelyek a nemzetiségek, azon belül az örményeknél történtek. A változásokat minősíthetjük pozitívnak és negatívnak is, ezzel most nem foglalkozunk, a lényeg, hogy megváltozott, és ez hatással volt a közösségépítési munkára.

Kezdjük a szavazás és a választás területével. 1994-ben nem a kisebbség tagjai választottak maguk közül képviselőket, hanem a magyar társadalom bizalma döntötte el, kik legyenek a képviselők. Minden szavazópolgár kaphatott színes szavazócédulát és döntötte el, akar-e a nemzetiségre szavazni, és ha igen, akkor melyikre és kire. Az első választáson az örményeknek még igen nagy becsülete volt, nagy kisebbségeket köröztünk le a kapott szavazatok számát tekintve. Mivel ekkor még nem volt megosztottság, ezért nem számított, hogy melyik örmény csapatra adja a szavazatot, az volt a fontos, hogy az örmények fényesen szerepeltek. Mint kulturális fegyverhordozó megjegyzem, ebben óriási szerepe volt *dr. Issekutz Saroltának* a választások előkészítése és az önkormányzatok felállításának példászerű megszervezésében.

Az **anyagi támogatás területén** kezdetben nem voltak általános irányelvek, az

egy-egy kerületek döntöttek mely kisebbségnek milyen összeget adnak. Óriási különbségek voltak a kerületek között. Volt 10 milliós és 1 milliós kerület. Nem véletlen, hogy az akkori örmény kisebbségi díjazottak (Kiss Ernő és Lázár Vilmos díj) között sok kerületi polgármester is szerepelt, ők adták a legtöbb összeget az örménységnek.

A **projektek elszámolása** tekintetében általános volt, hogy a kisebbségi önkormányzat egyszerűen „lehívott” azaz felvett egy kb. összeget, majd a rendezvény után összegyűjtötte a számlákat és leadta a pénzügyön. Ha többet vett fel, akkor az maradt, mert a legközelebbi rendezvénynél felhasználhatta. A lényeg az volt, hogy az elszámolási ciklus végére a kassa nullán legyen. Egy-egy rendezvény költségvetését a képviselők egyszerűen megbecsülték és lehívták a kvótájukból. Negatív olyan szélsőséges esetek is voltak, amikor egyes kisebbségek a kerülettől kapott keretet az önkormányzati képviselők egyszerűen felosztották maguk között és kiki úgy használta fel a kisebbségi munkára a pénzt, ahogy neki tetszett. Persze, ez egy betanuló ciklus volt, sok hibával és akár visszaéléssel, amelyeket később szabályozásokkal visszaszorítani igyekeztek. Az biztos, hogy a kisebbségi önkormányzati képviselőknek, különösen az elnököknek sokkal egyszerűbb volt az életük. A nemzetiségekre akkor még nem úgy tekintettek, mint a polgármesteri hivatal más osztályaira, hanem az ő szabályozásuk egyszerűbb volt. Például nem léteztek a maihoz hasonló leltározási szabályozások, a vásárolt eszközöket egyszerűen a pénzügyön értéken nyilvántartották, ha valamilyen tárgyi eszközt vásároltak. Erre az időszakra nosztalgijával lehet emlékezni a mai túlszabályozott és túladminisztrált világban. Nem kellett annyi adminisztratív határozatot hozni, amelynek szinte semmi értelme,

amikor a nemzetiségi önkormányzatok ily kevés összegből gazdálkodnak és kevés tárgyi eszköz felett rendelkeznek.

Kulturális igények és lehetőségének változása. A kisebbségi önkormányzatok kulturális szolgáltatása akkor bizonyos értelemben hiánypótló volt. Voltak kulturális rendezvények, de azok nagyrésze fizetős volt. A nemzetiségeknél jelent meg előként, nagy tömegben, hogy a nemzetiség égisze alatt kisebb-nagyobb ingyenes közösségi rendezvények jelentek meg. A kultúrpolitika akkori elvei szerint a különböző civil szervezetek, egyesületek pályázatok alapján párszáz ezer forintot kaphattak. Ehhez képest az egyes kisebbségi önkormányzatok milliós kerekből gazdálkodhattak, így amennyiben jól használták fel a pénzt, komolyan fellendíthették a közösségi kulturális életet. Ma, amikor valaki kinyit egy kerületi újságot, több oldalnyi kulturális meghívót talál.

Talán ide tartozik, hogy a nemzetiségi önkormányzatok igen „kitágították” a művészeteket. Korábban ugye léteztek különböző kulturális szervek, szervezetek, akik munkájukkal irányították a kultúrát. Kiosztották kinek a lemezét adják ki, kinek lesz kiállítás, stb. A régi korosztály ezt jól ismeri. Most megjelent egy új „kultúrmenedzseri” réteg, amelynek munkájába az eddigi hivatalos szervek nem szólhattak bele. Nincs joguk megítélni, hogy valamely nemzetiségi művész tényleg beillik-e a nagy országos irányzatba, így versei kiadhatók-e, felléphet-e, stb. A nemzetiségek, így az örmények is felszínre hoztak olyan művészeket is, akiknek a korábbi kultúrpolitikában nem volt helyük. A kiterjesztéssel együtt természetesen a színvonal is kicsit módosult, mert a nemzetiségek szívesen éltek a lehetőségekkel, hogy pl. a saját családi és ismeretségi körükből merítettek, joggal, hiszen a nemzetiség csa-

ládi alapokon áll. Ez nem volt probléma, mert „ő is a mi kutyánk kölyke” alapon hatalmas tapsot kaptak képviselők családtagjai. A helyzet ahhoz hasonló, mint amikor egy iskolai, óvodai rendezvényen a szülőkből áll a közönség. A másik irány, amikor a nemzetiség saját művészei közül csak a tényleg magas értékű művészeket hívják meg, az is bizonyos zsákutcába vezetett. Egyetlen nemzetiségnek sincs sok komoly, országos hírvű művésze, így a rendezvények egysíkúvá váltak, mindig mindenhol ugyanazok szerepelnek.

Az un. „**túlszervezettség**” problémáról, amely az örményeknél és más hasonló, elszórtan élő kisebb nemzetiségeknél jelentkezik. Túlszervezettségen azt értem, hogy egy viszonylag kis közösségnek túl sok rendezvénylehetősége van. Az elszórtan élő nemzetiségeknél, különösen Budapesten, egy-egy kerületben városban nincs akkora létszám, hogy tényleges önálló közösségi élet kialakulhasson. Hiába van az I, II, III, stb. kerületnek önálló önkormányzata, amikor az egyes kerületekben 30-50-100 ember vallja magát a nemzetiséghez tartozónak. Ennyi embernek nem lehet valamiféle komolyabb rendezvényt megszervezni, csak, mint valamiféle kisebb klubként tudnának működni. E problémára a kezdeti időben dr. *Issekutz Sarolta* kitalálta a *Fővárosi Örmény Klubot*, a város közepén a Semmelweis utcában. Ide minden kerületből könnyen eljöttek az emberek, szép létszám gyűlt össze, látványos rendezvényeket lehetett szervezni, amelyek szervezésében a kerületek is kivették a részüket, felváltva vállaltak egy-egy hónapot. Manapság a kerületek polgármesteri ügyintézői nem szeretik ezt a konstrukciót, mert a pénzt, amit adnak, szeretnék, ha a saját kerületük lakóira fordítanák. Így most a nézők utazgatnak hol ebbe, hol abba a kerületbe. Értelemszerűen a kerületek igye-

keznek minél több rendezvényt tartani. Előállt az a helyzet, hogy megmaradt közös szervezésben a *Fővárosi Örmény Klub* (az Orlay utcában) emellett a kerületek is igyekeznek havonta egy-egy rendezvényt tartani a saját kerületben. A rendezvények száma annyira megsaporodott, hogy azt nem képes követni a közönség.

Talán érdemes megemlíteni, hogy a kerületek és a főváros rendezvényei mellett vannak egyházi ünnepek is. A helyzetet tovább rontotta, hogy az örmények között több kisebb-nagyobb létszámú alközösség létezik. Gondolok itt a magyarörmények-örményörmények két csoportra, amelyek további alcsoportokra is oszlottak. A magyarörmények között megemlítendő például, hogy az utolsó ciklusban a *Fővárosi Örmény Önkormányzat* az országostól eltérő koncepció alapján önállóan szervekedett és szervezett rendezvényeket. Az átjárhatóság miatt szinte megszámlálhatatlan, hogy egy örmény közösségi tagnak egy évben hány program áll rendelkezésére. A „túlszervezettség” természetesen azt is jelenti, hogy a rendelkezésre álló erőforrások sokfelé osztódnak és a mai pénzszemléletű világban ez komoly hátrány. A családias belterjes nemzetiségi kultúrpolitika nem teszi lehetővé a komolyabb nézettségű produkciók megvalósítását. Lehet persze azt is mondani, hogy a nemzetiségi lét értelme éppen a belterjes családias kultúrpolitika és koncepció, mert az a legfontosabb, hogy jól érezzük magunkat a kis közösségünkben és nem az, hogy világhírű örményeket lássunk nagy csarnokokban.

A pénzhez való viszony megváltozása. Ez nemcsak az örményeknél jellemző, hanem a társadalom egészére. És itt nemcsak arról beszélek, hogy mindennek felment az ára és ma többszörösebe kerül egy szendvics, hanem arról, hogy a kez-

detekben a létezésünk alapja volt a közösségi önkéntes munka. Az akkori szerény költségvetésekből szinte csak az anyagra tellett, de összeállva ragasztottunk, festettünk, karácsonyi ajándékot készítettünk tobozból, papírból, stb. Emlékszem, amikor Sarolta megkeresett egy-egy művészt, hogy szívesen látnánk a *Fővárosi Örmény Klubban*, de mi szegények vagyunk és nem nagyon tudunk fizetni, ingyen vagy formális díj ellenében mindenki szívesen jött. Jött beszélgetni, vagy szerepelni, és egy-egy kisebb ajándékkal „megúsztuk.” Ma mindennek komoly ára van. Nem akarok panaszkodni, de ezt mindenki érzi, tudja. Ma ilyen világ van. És ez igen komoly változás egy emberöltő alatt. Jól emlékszem egy beszélgetésre erdélyi barátainkkal, akik a kezdeti időkre, (amikor nekünk már volt pénzünk anyagra) mondták, nektek jó, mert mi itt semmit nem kapunk, mindent a saját pénzünkön kell fizetni. Kicsit szégyelltem magamat, mert úgy utaztunk Erdélybe, hogy kaptunk benzinpénzt és elszámolhattuk az ebédet.

A genealógiához, családi kapcsolatokhoz, családi gyökerekhez való viszony gyökeres megváltozása. Ez egy igen kényes téma. Jól emlékszem az első 20 évben gyakran mondtam rossz hasonlatképpen, „az örmény közösséget az különbözteti meg egy más, mondjuk golf klubtól, hogy annak alapja nem az hogy mindenki szeret golfozni, /attól függetlenül, hogy könyvelő vagy postás/, hanem egy töről egy bokorból származnak és összeköti őket a vérségi összetartozás.” Igen abban az időben, amikor mindenki csomagolópapírra rajzolta a apja, nagypapja, ükapja rokonait, kereste a kapcsolatokat és nagyot ugrott amikor rájött hogyan van kapcsolata azzal hölgygel vagy úrral, akivel a klubban egymással szemben szokott ülni. Ebben az időben sok családfá-

kat bemutató kiállítás és könyv született és tényleg x-ed fokú unokatestvérekné tekintettek egymásra az emberek. Annak is örültem, amikor Sarolta egyszer felsorrolta, hogy hány örmény családhoz tartozónak érzi magát. Sokan boldogok voltak mikor rájötték, hogy valamilyen fokon és ágon Saroltával rokonok. Ebben időszakban *Gudenus János József* és *Száva Tibor Sándor* voltak közösségünk sztárjai. Ma ennek vége. Egyetlen, vagy talán több uniós döntéssel kihúzták az alapot a nemzetiségek alól. Hogy miért, ők tudják. Van rá több elképzelésem, miért nem tartják szükségesnek a nemzeti, nemzetiségi gondolkodást, hogy egy közösséget a vérségi kapcsolatok, a közös ősök, közös történelmi múlt, hagyomány összefogjon és örüljön, hogy az asztal túloldalán x-ed fokú unokatestvére ül.

Ma ez a helyzet, hogy léteznek nemzetiségi önkormányzatok, létezhetnek nemzetiségi közösségek, de csak lényegében betartatatlan feltételek mellett szabad nyilvántartani, tárolni a közösséghez tartozó személyek és ősök nevét és adatait. Megpróbáltuk például a Wikipédiában aktualizálni a szócikkeket, általunk ismert híres örményeknél beírni, hogy Erdélyi örmény ősökkel rendelkezik és megadtuk mely örmény családból származik, nem engedték, illetve teljesíthetetlen feltételeket támasztottak. Ma egyáltalán nem szabad senkiről beszélni, írni a nemzetiségi hovatartozásáról az ő beleegyezése, hozzájárulása nélkül.

Genetikai kutatások mint a genealógia eredmények igazolása. Volt egy kezdeményezésünk az új technika bevonásával a közösség belső és ősi kapcsolatainak feltárására és dokumentálására. Genetikai vizsgálatok ma már sok mindenre fényt deríthetnek. A jelenlegi jogi védelmi szabályozások mellett nem mertünk hoz-

záfogni. Az örmények nagy genealógiai könyvének digitalizálást sem merjük megtenni, mert abban olyan adatok vannak, amelynek közzétételéhez a most élő személyek hozzájárulása kellene, amely teljesíthetetlen feladatnak tűnik, hiszen amikor a könyv elkészült az adatszolgáltatók még hozzáférési adatokat nem közöltek (nem is kértünk).

Ezek a példák azt mutatják, hogy a közösségünk szervezésének alapja megszűnt. Nem lehet a közösségépítést a megkezdett úton folytatni a genealógiai nyomok nyomán úgy, hogy például megkeressük a Gudenus könyvben feltüntetett közép és fiatalabb generációkat és megpróbáljuk őket aktivizálni az örménység területén. Bármikor belefuthatunk egy jogi perbe. Honnan ismerjük a nevét és hogyan tartjuk nyilván az örmények között az ő engedélye nélkül? Ezt megteheti akkor is, ha eredetileg a nagymamája volt az adatközlő.

Örmény közösségszervezés új útjairól. A geneológia és genetikai zsákutcák után valamilyen más alapon kellene szervezni a közösséget. Próbálkozunk a modernebb technikákkal, a honlaptól kezdve Facebookig. A regisztrált jelentkezők száma nem jelentős. Megdöbbenek, amikor olvasom, hogy mondjuk egy közösségi médiás véleményvezér 60.000 követővel rendelkezik. Pedig nem csinál mást, mint valamilyen (biztosan) érdekes témában kifejti véleményét minden reggel. Node, hol érdekelne 60.000 embert az örmény történelem, kultúra, stb. És ki tudna erről érdekesen beszélni a kamerába minden héten?

A magyarörmény kultúráról és annak jövőjéről. A magyarörmény történelemről, kultúráról csak annyit írnék, mint már valamelyik korábbi fejezetben is említettem, hogy az erdélyi magyarörményeknek igazából nem volt autentikus örmény kultúrájuk. Akkor mivel lehet előállni, hogyan

lehet terjeszteni a magyarörmény kultúrát? Eddig azt a vonalat követtük, hogy az erdélyi magyarörmény gyökerű művészek, írók, festők, zeneszerzők, stb. művészetét terjesztettük. Példával élve *Hollósy Simon* művészetét neveztük örmény festészetnek. Róla és képeiről beszélt *Muradin Jenő* erdélyi örmény képzőművész és adtuk ki könyvben. És ez igaz volt más területeken is, írók, énekesek, zeneszerzők, költők, stb. Természetesen közvetítettük az örmény-örmény kultúrát is a közösségünk felé, elsősorban az ősi örmény kultúrát.

Hogyan tovább? Folytathatnánk a korábbi vonalat, terjesszük *Hollósy Simon*, *Gross Arnold*, *Szervátiusz Tibor*, *Lászlóffy Aladár* vonalat. Kereshetünk még ki nem adott műveket, tanulmányokat stb. Sajnos, talán szerencsére, úgy látom, az elmúlt 30 év alatt mindent kiadtunk, feldolgoztunk, már nincs mit közzé tenni *Hollósy Kornéliáról*. Talán még találunk *Csiky Gergely* darabot, de nincs sok reményünk. Maradjunk meg a megkezdett vonalon, de újítsunk, keressük meg a ma élő és aktív örmény gyökerű művészeket és az ő kultúrájukat támogassuk, terjesszük, dokumentáljuk? Talán rá kell beszélni őket, hogy ismerkedjenek meg örmény művészetekkel is és azt próbálják befogadni és közvetíteni a magyar kultúrába? Vagy nyergeljünk át az örményörmény kultúrára és annak „magyarrá fordítását” „magyar környezetre telepítését” tekintsük fő feladatunknak? Vagy valami keverék? Ez majd az új önkormányzatok feladata lesz. **Mennyi is az annyi? Hogy állunk a 15 ezer örménnyel?**

Az előző számban az *On-line eredményváró* című cikkben következőket írtam: *Azt régóta mondjuk, hogy Magyarországon 10-15-20 ezerre becsüljük az örmény ősökkel rendelkező személyek számát. Ebből kb. 3 ezer a népszámlálásnál névtelenül ezt be is vallotta. Nagyon kevésnek*

tartom, mert ebben a számban nemcsak az un. erdélyi örmények vannak benne.

A számháború mezején maradván van egy másik szám is a köztudatban, a regisztrált örmények. Míg a népszámlálás névtelenül zajlik, a regisztrálás név és személyi adatok alapján, ez viszont titkos. A regisztrált örmények száma is 3000 körül mozog, de vélelmezhetően nem teljes az átfedés a két halmaz között. A regisztrációs folyamatot azért találták ki, hogy a választásoknál megpróbálják valamilyen képpel kordában tartani a nemzeti szavazópolgárokat. Arról is említést tettem, hogy a kezdetekben minden magyar szavazó állampolgár szavazhatott a kisebbségekre is. Ez egy kényszermegoldás volt, hiszen a nemzetiségekről nem létezett semmilyen nyilvántartás. A következő, közelítő lépés az volt, hogy egy formanyomtatványon be kellett jelentkezni a jegyzőnél, illetve a polgármesteri hivatalban ez dobozba be kellett dobni a cédulát. Ez sem volt igazi nyilvántartás, de legalább azt elérték, hogy csak az szavazott aki ilyen cédulát kitöltött. Későbbiekben ezeket a jelentkezéseket egy adatbázisba már felvitték, amelyet korszerűsítettek, míg eljutottunk oda, hogy ma bárki az interneten saját maga regisztrálhat, illetve kihúzathatja magát a regisztráltak közül. E rendszerrel csak az a baj, hogy érdekes módon a választások közeledtével a regisztráltak száma megnő, majd utána csökken. Mivel a regisztráció teljesen szabad, bárki regisztrálhatja magát, ezért érezhető a választási nyomás, azt ugyanis semmi nem indokolja, hogy valaki egy adott nemzetiséghez tartozónak érzi magát és oda regisztrál, miért gondolja meg magát a választások után. Egy ici pici magyarázat talán az, hogy a sokakat megtéveszt az a lehetőség, hogy aki nemzetiségi szószólóra szavaz az nem

szavazhat pártlistára a parlamenti választásoknál. Ennek elkerülésére van ugyan lehetőség, mert a rendszer lehetővé teszi, hogy aki nem kíván nemzetiségi szószólóra szavazni, az szavazhat pártlistára. Ezt a lehetőséget többen rosszul kezelték és amikor szembesültek a választásnál, hogy nincs joguk pártlistára szavazni, meghagydta nemzetiségi regisztrációra és kihúzták magukat.

Van egy lehetőség még a létszám nyilvántartására, a civil szervezetek saját tagnyilvántartása. Ezzel azonban nagy a baj. A probléma alapját a mostani szabályozási rendszer adja. Minden nagy párt a másikat vádolja, hogy titkos nyilvántartása van pedig tudja mindenki, hogy minden pártnak van saját titkos szavazóbázis nyilvántartása. Ilyen „titkos szavazóbázis listája az EÖGYKE-nek is kialakult. Ha Sarolta a 30 év során valakivel munkakapcsolatba került és elérhetőeséget cseréltek, akkor ezek az adatok értelemszerűen bekerültek egy nyilvántartásba. Közöttük művészek, akik szerepeltek, közreműködők, beszélgetők, cikkírók, utastársak, akik Erdélybe velünk utaztak, az örmény kultúra iránt érdeklődők, stb. Az is természetes, hogy az újságolvasók, akiknek postáztunk, vagy azon hírlevélre feliratkozók, akik e-mail címe tárolásra került. Nagyságrendben azt tudom mondani, hogy a 30 év alatt ez a szám meghaladta a 2000-et. Bár közöttük vannak, akik nem örmények. Ehhez jön az a sok információ, amely a Gudenus könyvben az ágak legalsó szintjén található, a többnyire ma is élő személyek adatai, akkor bátran mondhatom, hogy 4-5000 főre becsülöm a Sarolta által felszínre hozott örményt.

Hogy miért beszélünk mégis 10-15.000 potenciális örményről annak az az oka, hogy Sarolta és csapatának aktivitása alapvetően csak Budapestre terjedt ki. Bár

a címlistánkon van mintegy 200 vidéki cím is, de nem fedtük le működésünkkel az egész országot. Ezen kívül az is biztos, hogyha van nekünk egy örmény nagymamánk, aki örménynek vallja magát, akkor ott a környéken biztos lehet még 2-3 potenciális „örmény”. De ha csak azt mondom, hogy a Gudenus könyv statisztikáját megnézve a néhány örmény nemesi család leszármazottjai több mint 5000 magyar családnévvel épült be. Ez természetesen csak teoretikus és benne vannak az erdélyi családtagok is valamint a világban szétszóródott leszármazottak is.

A számításoknál nem vettem figyelembe az örményörményeket, akikre nincs rálátásom, hogy bármilyen létszámot mondjak. Azt azonban biztosan állíthatom, hogy létszámuk örvendetesen nő. Ennek egyik mutatója az a népszámlálási adat, hogy hányan vallották, hogy a családban örményül beszélnek. 2001-ben 300, 2011-ben 496, 2022-ben 901 fő vallotta, hogy a családon belül örményül beszélnek.

Szóval van miből meríteni és nem alapítván a becslés, csak még ők nem tudják, vagy nem akarják tudni, hogy örmény génekkkel is rendelkeznek.

Hogyan látom a jövőt és néhány gondolat a jövőre

Az örmény gének igen erősek és tartósak. Évszázadok, talán évezredek múlva is fellelhetőek és működni fognak. Bízom benne, hogy az általunk 10-15 ezerre becsült örményben tovább élnek és talán egyszer tudatára ébrednek, hogy milyen jó egy ilyen ősi nemzethez tartozónak lenni. A parázs továbbra is izzik, ott van 15.000 ember (és leszármazottja) genetikájában, csak kell egy kedvező szél, amely láng-
ra gyújtja. Csak emlékeztetni szeretnék mindenkit, hogy már a XIX-XX. század fordulóján kongatták a vészharangot Sza-

mosújvárott. Hogy ne keseredjünk el, felhívom a figyelmet, hogy volt a szocializmus idejében 45 év, amikor az örmény gének szunnyadtak és ezt is átvészeltük.

Az örmények történelmében mindig igen fontos szerepe volt a vallásnak, valamint a papok, egyházi előjárók vezető szerepet töltöttek be. Ha egyszer igazán megoldódik a magyarörmények vallási vezetőjének kérdése, akkor ismét reménykedhetünk. Ez nagyon nehéz kérdés mert önmagának a vallásnak a jövője is elég bizonytalan. Az biztos, hogy az erős örmény vezető papok alapját képezték az örmény közösségnek pl. Gyergyószentmiklóson *Görög Joahim* vagy *Vákár József*.

Ne feledjük el megemlíteni, hogy mind Erdélyben (*dr. Jakubinyi György*) mind Budapesten (*dr. Erdő Péter*, korábban *Paskai László*) támogatta a magyarörmény törekvéseket. Sajnálatos módon egyelőre a közösségünk nem tud megfelelni annak követelménynek, hogy annyian legyünk, hogy az egyházi előjárónkat és plébániát elartsuk.

A kiterjesztett örmény identitászelelet, amikor nemcsak az számít, hogy az az örmény, aki befizeti az örmény egyházi adót, fontos szerepe van az örmény kiemelkedő személyeknek. Saroltának is nélkülözhetetlen támasza voltak az élő örmény hírességek, művészek. Ők, mint mágnes vonzották a közösséget. Mostanra nagyon sokan elhagytak bennünket, *Dávid Katalin* művészettörténész, *Agárdi Gábor* színész, *Bánffy György* színész, *Botár Edit* festő, *Dávid Csaba* író és költő, *Flórián Antal* színész, *Gross Arnold* grafikusművész, *Gyulai Líviusz* grafikusművész, *Jakobovits Miklós* festőművész, *Jankovics Marcell* rajzfilmrendező, grafikus, *dr. Kabdebó Lóránt* irodalomtörténész, *Karácsony Ernő* festőművész, *Katona Tamás* történész, tanár, *Keresztes*

Zoltán közíró, *Kobzos Kiss Tamás* énekes, zenész, *Lányi Zsolt* politikus, *Lászlóffy Aladár* és *Lászlóffy Csaba* írók költők, *Mártonffy Miklós* zongoraművész, *Moldován Stefánia* operaénekesnő, *Moldován Domonkos* rendező, *Muradin László* nyelvtörténész, *Pongrácz Gergely* 56-os hős, *Senkálzky Endre* színművész, *Szentpétery Tibor* fotóművész, *Szervátiusz Tibor* szobrászművész, *Tarján Tamás* irodalomtörténész, *Vákár Tibor* építőmérnök festőművész (nem teljes a lista).

Óriási segítség voltak, megteremtve a kulturális hátteret a közösség-szervező munkában. A segítséget úgy értem, hogy személyükben nyilvánosan felvállalták örménységüket és ha szükség volt jöttek, előadtak, írtak, beszéltek. Roppant nehéz feladat, de nélkülözhetetlen, hogy a jövő szempontjából az új vezetés megtaláljon nagyságrendben 30-50 ilyen ma élő híres embert, akik örmény identitásuk vállalásával tudják bevonzani az embereket.

Társadalmilag és gazdaságilag elismert és fontos személyiségek vállalják fel örménységüket. Ha megnézzük bármely erdélyi közösség bármely listáját, pl. a templomépítésre adományozók listáját, akkor igen nagy számmal találunk gazdaságilag tehetős, elismert polgári tisztségviselő, képviselő, stb. nevét. De ha csak átolvassuk az 1940-ben megjelent számlót a Nagy-Budapesti örményekről. A névsorban 364 nevet találunk, köztük 114 név áll doktori címmel. Ez azt jelenti, hogy az értelmiségi réteg felvállalta örménységét. Még nagyobb a meglepetésünk, ha a foglalkozásokat és közelítőben betöltött pozíciókat átolvassuk.

Az örményörmény kultúra és szellem bizonyos integrációja, befogadása. Mint korábban írtam, jól elvontunk azzal, hogy az erdélyi örmény eredettel rendelkező személyek tudományos, kulturális, köz-

életi aktivitásait egyengettük, dokumentáltuk, közzé tettük, stb. Az örmények, leginkább a magyarörmények történelmét, hagyományait, kultúráját bemutattuk. Javasolom, hogy a jövőben a stratégián kicsit változtatni kellene, próbáljuk meg kicsit integrálni az ősi és kevésbé ősi örmény kultúrát. Példával illusztrálva, hangszeres művészeink vállalják fel a hagyományos magyar produkciók mellett az örmények zenekultúra bemutatását is. Ebben már van gyakorlatunk, elég megemlíteni *Puskás Eszter*; *Juhász Endre* igen sikeres produkcióit. Abban gondolkodom, hogy ehhez hasonlóan kellene eljárni más területeken is. Fontos lenne felvállalnunk az örményörmény kultúra magyarországi terjesztését is. Az örmény nyelv megtanulásáról az a privát véleményem, hogy nem lehet megtanítani örményül beszélni a közösséget, néhány alap kifejezésen kívül. Ez nem zárja ki azt, hogy egyes személyek megtanulják ezt a nyelvet. Őket támogatni kell a nyelvtanulásban.

A nemzetiségi politika alakulása. Az Európai Unió (EU) 27 tagállamában élő több mint 447 millió emberből közel 50 millió olyan polgár él, akik valamely etnikai alapú kisebbségi közösség tagjai, regionális vagy kisebbségi nyelvet beszélnek. Az örmény nemzetiség sorsa nagyban függ azon politikai döntésektől, amelyek itt történnek, s amelyeknek elemzése meghaladja képességeimet ezért nem kívánok ezekkel foglalkozni. Hasonlóan nem kívánok foglalkozni a Magyarországon belüli politikai erőviszonyok változásából következő jóslásokkal. Azt azonban le kell szögezni, hogy a 30 év alatti politikai változások szerintem nem érintették az örmény nemzetiség támogatottságát. Egy-egy polgármesterváltásból eredő változást pedig inkább nevezném a nemzetiségi ügyszóhoz való emberi hozzáál-

lás különbségnek, mint politikai szemlélet változásnak. Amivel inkább bajunk volt, azokat belső problémáknak nevezném, amelyek kijávitásában jó úton haladunk.

A kulturális fegyverhordozó jövőképe

Az örmény nemzetiség - most elsősorban a magyarörményekre gondolok - jövőjéről azt gondolom, hogy ha megmarad az állami támogatás, akkor az örmény nemzetiség fenn fog maradni. Ha az állami támogatási rendszer megszűnik, akkor saját erőből a

közösség nem tud fennmaradni, mint ahogyan sok más civil, kulturális vagy tudományos szervezet sem. A szocializmusban szocializálódott közösség lényegében nem ismeri az önállóan, saját adományokból fenntartott kulturális és gazdasági rendszert. Jelenleg inkább az a jellemző, hogy fordítva, azaz az állami adományokból élnek az emberek. Régi kapitalista rendszereknél már kifejlődött és elfogadott a hétköznapi emberek által összeadott anyagi háttér, talán nálunk is fog működni, ha kell.

És végül: Az örmény tanmese vége

Az örmény tanmesémet úgy fejeztem be:
Itt a vége fuss el véle. És valóban itt a vége?

Hát az élet bebizonyította, hogy nem itt volt mese vége.

Néhány évvel később az örménykert látogatói jelezték, hogy valami nagy baj van. Minden pusztulásnak indult, minden virág a földön fekszik, a fák hullatják leveleiket és nem hoznak gyümölcsöt. Alexanjan és Saroltanjan főkertész látva a nagy bajt, megkeresték egymást és konzultáltak, mi lehet a baj oka éshogyan lehetne a virágokon segíteni. Először keresték a hiba okát. Rájöttek, hogy a vízhiány, mert az Állami Vízművek elzárta főcsapot, azzal indokkal, hogy valaki a vízórát „megbábrálta” és víz nem szabályos, engedélyezett, szakszerű csatornákon áramlik az örmény virágok és fák felé, hanem egy privát csatornán a kerítés alatt elfolyik. Elbocsátották Szevanjan főcsővezetőt és összeállítottak egy új kertészcsapatot Ákosjan, Istvánjan, Nikojan és Artinjan kertészekkel, akiket elküldtek közös együttműködési, törvényes működési, kölcsönös tiszteletbentartási tréningre. Vízóracsere-t hajtottak végre és a belső vízrendszert szabályos, törvényes formában átalakították. Az Állami Vízművek a főcsapot ismét kinyitotta, a frissen kinevezett kertészek összeszokott és kemény munkával a virágágyásokat gondozzák, aminek következtében ma már minden örmény virág és fa regenerálódott és virágzik. A kertben időnként végigsétál Alexanjan és Saroltanjan főkertész, majd a séta végén leülnek a gránátalmafa tövébe és megállapítják: **kár, hogy 30 évvel ezelőtt, bár így kezdtük, de nem így folytattuk.** Örömmel állapítják meg, hogy a virágzó kert és az gondos munka hatására a kertet ismét nagyon sok örmény méhecske látogatja, ezért az Állami Vízművek hálózatfejlesztést hajtott végre az utcában és most már az örmény főcsapon erősebb sugárban folyik a víz.

Itt a mese vége, 2024-ben, legyen mindenki boldog véle.

Reméljük ez már végleges.

Hegedüs Anita

A geszti Tisza-kastély és más nevezetességek A XII. Kerületi Örmény Önkormányzat kirándulásáról

A sok-sok biztatásnak, kérésnek engedve a kerület megszervezte a geszti kirándulást. Ne siessünk azonban ennyire előre, már a szervezés is megérdemel néhány szót. A hirdetés után másfél nap alatt telt meg az 50 fős autóbusz! A további sok jelentkezés miatt kénytelen az önkormányzat másik időpontban megismételni a Dél-Alföld felkeresését. Fotók: <https://tiszakastely.hu/>

Az első városban, Gyomaendrődön a népes csapat technikai okok miatt két részre oszlott: néhányan a lombkorona-sétányra mentek, a többiek így befértek a két kis hajóba. A félórás utazás közben földrajzi ismereteink is bővültek: a Fehér- és Fekete-Körös Biharban ered, a Sebes-Körös csatlakozik hozzá, s Gyomaendrődnél már Hármas-Körös néven folyik tovább.

Körösladányban a miniszterelnök *Wenckheim Bélára* és az 1848-as szabadságharcos *Tüköry Lajosra* emlékeztünk.

A buszból Szeghalom és más települések közelében a kunhalmokat figyeltük meg. Érdemes szót ejteni a korábban hunhalmoknak nevezett építményekről. Ősi hazánkból hoztuk magunkkal ezek létesítésének szokását, ott még kurgánnak, tumulusznak neveztük őket. Az Alföldön egykor kb. 40 ezer ilyen temetkezési hely volt, a legtöbbet már felszántották. Meg kell tehát becsülnünk a megmaradt halmokat, melyek vélhetően még mindig értékes tárgyakat tartalmazhatnak (ha nem fosztották ki). Szeghalmon *id. Gyökössy Endre* és *Tildy Zoltán* jutott eszünkbe. *Id. Gyökössy Endre* (1880-1957), író, költő, lapszerkesztő. A MÁV igazgatóhelyettese, kormány-főtanácsos volt. Inkább fiát ismerjük jobban, aki református lelkészként nagyon sok, lélekhez szóló könyvet írt.

Tildy Zoltán (1889-1961) életútja már kalandosabb, jobbról balra forduló volt. 28 évesen lépett be a 48-as Gazdapártba, *Nagy Ferenc*ccel együtt megszervezte a Független Kisgazdapártot, ahol rögtön alelnök lett. 1936-ban országgyűlési képviselővé választották. 1945 novemberétől 1946 februárjáig miniszterelnök volt, de kormányában *Nagy Imre* töltötte be a belügyminiszteri posztot. A kommunisták nélkül ugyanis nem lehetett kormányt alakítani. 1946-ban köztársaság lett az ország államformája, s ezzel szervezeti változások is jártak. *Tildy* államfő / köztársasági elnök lett, *Nagy Ferenc* a kormányfő. Folytak a népbírói perek (Szálasi, Sztójay stb.), a kegyelmi kérvényeket *Tildy* elutasította, ezért palástos hóhérnak nevezték. A kommunisták szétverték a Kisgazdapártot, *Nagy Ferenc*et

A szeghalmi Wenckheim-d'orsay-kastély

A geszti Tisza-kastély

lemondásra kényszerítették. Tildynek fel kellett oszlatnia a parlamentet, s jöttek a kékcédulás választások. 1948 augusztusától 1956 májusáig házi őrizetben tartották. 1956-ban a Nagy Imre-kormányban államminiszteri posztot töltött be, majd 6 év börtönre ítélték. Ebből egyet töltött le. Haláláig (2 év) visszavonultan élt.

E városban egy kupacban több műemlék található, s alig ismerjük őket. A körerkélyes, órapárkányos református templomba bemehettünk, mivel a lelkész asszony épp a közelben dolgozott. Az istenházával szemben egymás után sorakozik a lelkészlak (itt lakott Tildy Zoltán), a magtár és a kántorház. Kicsit távolabb a Kárász-kastély. Már csak a buszból láttuk a többi nevezetességet: a Simay János polgárházat, a katolikus templomot a fa haranglábbal, a Wenckheim-kastélyt.

Vésztő jeles személye Sinka István, a fekete bojtár. 1897-ben született Nagyszalontán, és 1969-ben hunyt el Budapesten. 1908 és 1911 között hosszabb-rövidebb ideig Geszten, a Tisza-családnál volt konvenció cseléd. Juhászbojtár volt, amikor a ma romániai, Bihar megyei Erdőgyarakon megismerkedett későbbi első feleségével, a libákat terelgető Papp Piroskával. 1919-ben, az első világháborút követő káosz időszakában kötöttek házasságot, szintén Erdőgyarokon, majd előbb

Bélmegyerre, később pedig Mágorra kerültek. Juhászokdás közben rengeteget jegyzetelt és rengeteget olvasott. A nagymamájától kapott Biblia mindig nála volt, mint ahogy egy Petőfi Sándor kötet is, amit egy bárányért cserébe kapott. A két mű óriási hatást gyakorolt rá, azok nyelvezete, szókincse befolyásolta, amikor saját gondolatait vetette papírra. Mágori éve alatt kezdte el írni a naphimnuszait. 1928-ban vett Vésztőn házat. A kiadni tervezett kötetét lektorálásra megküldték Reményik Sándornak és Áprily Lajosnak. A Himnuszok Kelet kapujában 1933 decemberében jelent meg. Sinka István 1933. május 24-én az úri kaszinóban tartott első alkalommal önálló költői estet Vésztőn.

A költőről nevezték el a népfőiskolát, áll még az a ház, amelyet Sinka vásárolt magának. A templomokon kívül fontos emlék még a Bagolyvár, amely Kós Károly kiállításnak ad otthont.

Még nem volt olyan kirándulásunk, amelyen ne lett volna valamilyen örmény vonatkozás. Ez most sem maradt el. Zakariás András építész stúdiója jelentősen közreműködött a geszti Tisza-kastély felújításának tervezésében. András önként ajánlotta fel, hogy végigkálauzolnak bennünket. Bár ő épp szabadságát töltötte, hosszú SMS-ben írta le a stúdió geszti tevékenységét: a kastély felújításának tervezési folyamatát, részleteit.

A kastély kívül-belül szép, mindenkinek javasoljuk megtekintését. A kerti lak már harmadszorra épült fel, egyszer tönkrement, 1945-ben a 2. ukrán hadsereg rombolta szét. Irodalmi szempontból jelentős, hiszen 1851-52-ben itt lakott Arany János a nyári hónapokban, télen a kastélyban kapott helyet. Természetesen a Tisza-gyerekek házitanítója volt. A falra írta fel két balladáját, néhány versét. A vakolattörések sajnos a falu lakóinál vannak.

Örmény katolikus hírlevél XXXIII. szám július-szeptember Színeváltozás ünnepe (Vártávár) – Az Istenszülő mennybevételének ünnepe (Nagyboldogasszony)

Nyárutón – az új tanév elé
Végére érünk a nyárnak. Remélhetőleg szép élményekkel gazdagodtunk. Mindez új lelkesedéssel tölthet el bennünket.

Az imádság évét hirdette meg a szent-szék a jubileumi évre készülve. Érdemes tehát átgondolnunk az imádságos életünket. Mennyire tudom személyessé tenni a Jézussal való kapcsolatomat.

Fontos, hogy hitünket egyre mélyebben megismerjük. Éppen ezért szeretettel hívok mindenkit októbertől az első pénteki katekézisekre a Rákosfalvai Templomba. (a 18.30-as szentmise után) A konkrét témák még alakulóban vannak.

Ugyanakkor szeretettel kérem a testvéreket a plébánia támogatására. Masdoc atya fizetése megnövelte kiadásainkat, amelyeket fontos lenne magunknak kigazdálkodni.
Szeretettel,
Ákos atya

A Dághávár-ok, avagy Sátoros ünnepek az örmény liturgikus hagyományban

A nyár a szabadság, a vakáció, a pihenés ideje, azonban az örmény liturgikus hagyományban nem telik és idén sem telt el eseménytelenül. Két főünnep, sátoros ünnep, örményül Տաղաւար (Dághávár=sátor) is a legmelegebb nyári időszakra esik, amelyeket Masdoc atyával együtt ünnepelhettünk meg az idén.

Az örmény liturgikus hagyományban öt sátoros ünnep emelkedik ki az évből,

amelyek közös sajátossága, hogy valamennyit bőjti időszak előzi meg, a másnapjuk pedig halottak napja.

Az öt sátoros ünnep:

- Karácsony-vízkereszt (január 6., előtte 40 napos bőjttel), Feltámadás-Húsvét (a tavaszi napforduló utáni holdtölte szerint változó idejű ünnep, idén előtte 40 napos bőjttel),
- Jézus színeváltozásának ünnepe (Vártávár – változó idejű ünnep, a pünkösöd utáni 4. vagy 7. vasárnapon, idén július 7-én, előtte egy hét bőjttel)
- Szűz Mária Mennybevételének ünnepe (az augusztus 15-höz közel eső vasárnapon, idén augusztus 18-án, előtte egy hét bőjttel)
- Szent Kereszt felmagasztalása (Khácsverác a szeptember 11-17 közötti időszak vasárnapján, idén szeptember 15-én, előtte egy hét bőjttel)

2024. július 7. Jézus színeváltozásának ünnepe

Jézus Krisztus Tábor-hegyi színeváltozásának ünnepén az üdvtörténet és a Szentháromság titka tárul fel előttünk titokzatos módon. Ahogyan az evangéliumban olvashatjuk Jézus isteni dicsősége ragyog fel a Tábor hegy csúcsán három apostola: Péter, Jakab és János előtt, amikor Jézus arca, mint a nap felragyogott, s a rájuk leereszkedő felhőből az Atya hangja hallatszott „Ez az én szeretett Fiam, akiben

kedvem telik, őt hallgassátok.” A Jézus és az apostolok közösségében megjelenő Mózzessel és Illéssel együtt jelen van a teljes kinyilatkoztatás, az üdvörtörténet ebben a képben, a Törvény és a Próféták.

Az ünnepnek Այլաղերպութիւն (Ájllágerbuthjun) vagy Պայծառակերպութիւն (Bájdzárrágerbuthyun) a neve, előbbi Jézus arcának elváltozását, utóbbi pedig Jézus arcának, alakjának felragyogását jelenti.

Masdoc atya szentbeszédében arra biztatott bennünket, hogy *«A mai ünnepen a villámhoz hasonlóan előttünk is tisztán felragyogó valósággal próbáljuk meg a szemünket, a látásmódunkat megtisztítani.»*

Vártávár (jelentése: rózsaegetés) ünnepét maga Világosító Szent Gergely alapította, az akkori ősi örmény pogány ünnepnek új, evangéliumi tartalmat adva. Az ünnep ezen elnevezése őrzi az eredeti, pogány hagyományt, amely szerint Aszthik-nak, a víz, a tisztaság, a szépség, a szerelem, és a termékenység istennőjének az örmények felajánlották a rózsákat, azokat áldozati adományként elégetve.

Vártávár ünnepéhez kapcsolódik Örményország-szerzte és a diaszpórai közösségekben a hideg vízzel locsolkodás vidám szokása. Ez a hagyomány szerint

az özönvíz utáni megszabadulásra emlékeztet bennünket, amikor Noé és családja az Ararát hegye alatt ismét a szabadság földjére lépett. Idén először a Szent Áldozat megünneplését követően került sor a templomkertben gyerekek által már izgatottan várt locsolkodásra, amelyben szem sem maradt szárazon. Az ünnepséget szeretetvendégség és örmény körtánc tette teljessé.

Az Istenszülő mennybevitelének ünnepe

Nagyboldogasszony, az Istenszülő Szűz Mária mennybevitelének ünnepe az egyházban a legnagyobb Mária ünnep, amelynek a napja a római hagyományban augusztus 15., az örmény liturgikus hagyományban az ehhez a naphoz legközelebb eső vasárnap, amely idén augusztus 18-ára esett.

Az ünnepi Szent Liturgiában Masdoc atya szentbeszédében emlékeztetett az ünnep titkára, amelyet az apostol hagyomány őrzött meg számunkra.

„Mária Jézus feltámadását követően közel 15 évig élt az apostolok közösségében, János apostol házában lakva, Krisztus kereszten János apostolnak és édesanyjának adott parancsát beteljesítve „– Asszony íme a te fiad!” Majd Jánoshoz fordulva: „– Íme a te anyád!”

A közel 15 év elteltével érkezett az a pillanat, amikor Mária szemeit örökre lehunyta.

Az apostolok nagy tisztelettel temették el Mária testét. Három nap múlva aztán azt tapasztalták, hogy Mária sírja felől nagy fényesség támadt és az angyalok éneke hallatszott.

Szent Bertalan apostol ekkor nem volt Jeruzsálemben és amikor aposotoli útból néhány nap múlva visszatért, el akart menni a sírhoz elbúcsúzni. Az apostolok kérése szerint, teljes egyetértésben vele

együtt mentek Mária sírjához, a sírt megnyitni. Ám ahogy kinyitották a sziklasírt, azt látták, hogy az elhagyott volt, Mária nem volt ott. A sírhelyből pedig nem rossz szag, hanem édes illat, rózsillat áradt.

Isten nem hagyta, hogy Szűz Mária teste, amely Jézust kilenc hónapig hordozta és az Üdvözítőt a világra szülte, a bűnös ember testéhez hasonlóan romlást lásson. Akkor, amikor az apostolok Mária halála után három nappal a sír felől ragyogó fényességet láttak és az angyalok énekét hallották, valójában Jézus jött le és vitte fel a mennybe édesanyja, Mária testét, mint a feltámadás első zsengejét.

Boldog Mária, mert szent Igenjétől kezdődően a Golgotáig, majd az aposotolok közösségében hűséges maradt Istenhez és ennek a hűségnek a teljessége az, hogy Krisztus a mennyben megkoronázva őt minannyiunk égi édesanyjává és a legnagyobb pártfogónkká tette, akinek a közbenjárásában mindig bízhatunk, s aki oltalmazónk Krisztus követésében.”

Az ünnepélyes Szent Liturgia végén került sor a szőlő első termésének a megszentelésére. A szőlő evangéliumi jelkép, amelyből a bor titka, az utolsó vacsorán és minden Szent Áldozat ünneplésében az élet itala: Jézus vérenek titka származik, és amely Jézus szavai szerint *«Én vagyok a szőlőtő ti pedig a szőlővesszők»* szimbolikusan kifejezi a Jézushoz való kapcsolódásunkat is.

Az ünnep másnapján, halottak napján, augusztus 19-én Masdoc atya halotti liturgiában külön imádkozott a budapesti örmény katolikus lelkészség korábbi mekhitarista plébánosaiért:

1934-1946 P. Pungutz Vrtanesz Antal CMV (+1946 augusztus 13. Budapest)

1946-1988 P. Kádár Dániel Antal CMV (+1988 augusztus 14. Budapest)

1988-1991 P. Mányó Gergely József CMV főapát úr (+1994 augusztus 13. Bécs) lelki üdvéért.

Az ünnepel való titokzatos és kivételes kapcsolata a haláluk évfordulójának, hogy mindegyikük Szűz Mária Mennybevitelének, Nagyboldogasszony ünnepének napján hunyt el.

Movszesz Khorenaci: Sárágán Szűz Mária mennybevitelének ünnepére

Hervadhatatlan virág,
Jessze vesszejéből kihajtott törhetetlen ág,
Az Izajás prófétai énekében hangzó
hét-sugarú
Lélek megszentelő befogadásának helye:
Istenszülő és Szűz -
Téged magasztalunk!

Hűséges és testedben tiszta rügy,
Ma az apostolok feltekintenek rád,
Aki előttünk magasztos jelként
felemeltté
a Te Fiad és a mi Istenünk Országába,
szólj értünk, megvallóidért -
Téged magasztalunk!
(fordította dr. Garaguly István)

Bogdan Stacescu

Örmények Romániában - 2. rész

A cikk a 2023. november-december számban megkezdett írás folytatása.

Az örmények később, talán a 14. század vége felé érkeztek Havasalföldre. 1400 és 1435 között Bukarestben, Tirgovicsban, Pitestiben, Királyiban (Craiova) és Gyurgyóiban élnek örmény közösségek. Konstantinápoly eleste 1453-ban, a Krím elfoglalása 1475-ben és más események az örmények számának növekedéséhez vezettek a térségben. A régi oláh fővárosban, Tirgovicsban egykor örmény templom állt, 1581-ben pedig Bukarestben örmény templom épült. Bátor Mihály herceg (1593-1601) főkövete az örmény Peter Grigorovici volt, akinek testvére, József 1609-ben az osztrák császár perzsa követe volt.

A 17. század elején Törökország és Perzsia közötti háborúk az örmény lakosság tömeges kivándorlásához vezettek. A romániai örmény közösségek „megújultak” ennek az elvándorlásnak köszönhetően. Később Lengyelországból Moldvába is érkeztek az uniót ellenző örmények. Moldvában új templomok épültek Szucsávában (Szent Simon), Botosaniban (Szentháromság), Iasiban (Felvilágosító Szent Gergely), Galatiban. A jászvásári és római régi templomok ebben a században nyerték el mai formájukat. Katolikus és apostoli örmények építették 1629-ben a bukaresti Barátia templomot. A 17., 18. és 19. század elején újabb örmények érkeztek Bulgáriából Havasalföldre.

Így az örmények a 14. századtól kezdve fontos elemei voltak a román fejedelemségek életének. Az örmények mindenképp Moldvában játszottak döntő szerepet a kereskedelem, a kézművesség és a városi élet fejlődésében. Saját céheik, bí-

róságaik, iskoláik, sőt polgármestereik is voltak. És a jó örmény hagyomány szerint lenyűgöző számú templomot építettek. Az örmények osztoztak a térség felkavartó történelmének hullámvölgyeiben, és az ország „alapító atyái” közé kerültek. Ugyanakkor az Örményországot és más örmények lakta régiókat érintő sajnálatos események hullámról hullámra küldték az örményeket a térségbe, „friss vért” hozva a régi közösségekbe. A 18. század elején Demetrius Cantemir fejedelem és tudós, a klasszikus *Descriptio Moldaviae* (Moldva leírása) szerzője az örményeket sorolta fel első helyen a fejedelemség nem román lakosainak listáján. Azt mondja, az örmény templomok ugyanolyan nagyok és díszítettek, mint a románoké, és az örmények teljes vallásszabadságot élveznek.

Botosani eredeti örmény temploma – amelyet Szent Mária tiszteletére emeltek – 1350-ben épült, ahogy azt már említettük. A templom elhelyezkedése és a város „örmény negyede” – Botosani szívében – az örmény közösség elismertségét bizonyítja. Az örmények nagy szerepet játszottak a város fejlődésében. A városnak ugyanis két „polgármestere” volt (szoltuz, Schultheiss) – az egyik román, a másik örmény. Az örmények képviseltették magukat a városi tanácsban – kezdetben a tanács létszámának fele, majd a város lakosságában való részesedésüknek megfelelő arányban. Az örményeknek volt saját céhük, és aktívan részt vettek a helyi gazdasági, társadalmi és kulturális életében.

A főtemplomot az 1551-es károk után javították (a jelenlegi épület fő elemei a

16. századból származnak); 1783-ban egy exonarthex (külső előcsarnok) készült az épülethez, az 1826-os felújítás során pedig sekrestye épült. Az 1816-ban épült harangtornyot a város őrsége is megfigyelőhelyként használta.

Botosani második örmény temploma – a Szentháromság tiszteletére – 1717-ben épült, közel a Szent Mária főtemplomhoz. Az 1560-ban épült Szent Auxentius tiszteletére szentelt fatemplom helyére került. 1832-ben ki is bővítették. Az Angyali üdvözet tiszteletére szentelt kápolnát Ana Toros építtette (aki férje, Avedik von Pruncul emlékének szentelte) az örmény temetőben. A botosani temetőben, akárcsak Szucsávában és Jászvásárhelyen, nagyon értékes régi műemlékek találhatóak.

A jászvásárhelyi örmény templom – amelyet szintén Szent Mária/Sourp Asdvadzadin tiszteletére szenteltek – 1395-ben épült, közel a „Régi utcához” (Podul Vechi) – a város fő kereskedelmi utcájához. 1551-ben megrongálódott, sokszor átépítették vagy javították. Általános stílusa a 17. századból származik. A század elején a templomot mintegy 20 évig (1607-1624) használták moldvai örmény püspökök rezidenciájaként (később visszaköltöztek Szucsávába). Az utolsó alapos felújítás 1803-ból való. A második örmény templom, amelyet Világosító Szent Gergelynek szenteltek, 1616-ban épült a Cipészek utcájában (Ulita Cizmariei), és a 18. században bővítették. Az 1827-es nagy tűzvészben elpusztult, a romokat pedig végül 1899-ben bontották le. Az új örmény temetőben 1881-ben kápolna épült. 1646-ban örmény iskola működött; 1803-ban nyitották meg újra.

Jászvásárhelyen külön örmény céhet említenek. Az örmények más céhekben is domináltak vagy jelentős részét alkották: a takarókészítők céhét, a cipészek céhét,

az ötvöscéhet. Voltak örmény bankárok és fogadósok is – például a híres Missir fogadó tulajdonosai.

Az örmények fő központja Moldvában Szucsáva volt. 1388-ban már volt örmény temploma, és a következő évszázadok során az örmények legalább hét templomot építettek a városban (egyes kutatók szerint tizenkettőt). Közülük négy még mindig létezik. 1401 óta Sucsáva az örmény püspökök rezidenciája volt. 1506-ban Simon püspök lett az első autonóm püspök. A székhely 1691-től üresen maradt. 1790-1808, 1826-1839, 1841-1843, 1849-1920 között a konstantinápolyi örmény patriarchátus klerikusokat küldött az egyházmegye vezetőinek.

A Szent Auxentius kolostort először 1415-ben említik, mint Avedik püspök rezidenciája. Főtemplomát a 16. század közepe táján építették át (és festették ki – a freskók egyes részei ma is láthatók), és talán 1606-ban újította fel egy gazdag örmény, Agopsa, aki a templom belsejében van eltemetve. A harangtornyot a Világosító Szent Gergely kápolnával 1606-ban építtette Krikor, aki a hagyomány szerint Agopsa testvére lehetett. A szomszédos ház a Mária-kápolnával talán a 15. századból való. A kolostor az örmény püspökök fő rezidenciája volt Moldvában. Saját iskolája és szőnyeggyártása is volt. Az 1690-1691-es háború alatt Jan Sobieski király lengyel hadserege elfoglalta a kolostort és megerősítette falait. Talán ekkoriban kapta a Zamca nevet (a helyiek még mindig „örmény erődnek” hívják). 1809-ben a kolostort az osztrák állam birtokba vette, és lőszerraktárnak használta. Az örmény közösség – hosszas pereskedés után – 1829-ben kapta vissza.

A második szucsávai örmény kolostort, melynek neve Hagigadar („kívánságok beteljesülése”), 1512-ben építette Dragan

és Bogdan Donavachian testvérpár, két helyi örmény kereskedő, miután Szent Mária megjelent előttük egy látomásban. A városon kívüli kis dombon álló templom hamarosan híressé vált csodás erejéről, és máig népszerű zarándokhely. 16. század eleji moldvai stílusban épült. A régi örmény temetőben előkerült egy harang, amely felirata szerint 1244-ben készült az örményországi Tatev kolostor számára. A templom belsejében oltárok találhatóak, amelyeket a Goilav és a Capri család adományozott a 18. században. A falak festése a 19. század végéről származik.

A Szent Simon templomot egy Donig nevű örmény építtette 1513-ban, majd egy bizonyos Simon újította fel 1606-ban. Az udvara valójában a régi örmények temetője. A templomot 17. századi vörös téglatornya miatt Vörös Torony (Turnu Rosu) is nevezik.

A Szent Kereszt templomot – ma Sucsáva fő örmény plébániatemplomát – 1521-ben építtette Cristea Hanco egy 1504 körül említett régebbi templom helyére. 1776-ban a templomot Keresztelő Szent Jánosnak szentelt kápolnával bővítették, amely Mariam és Hovhannes Capri adománya volt. Az új temetőben Varteres von Pruncul báró 1902-ben hagyományos örmény stílusú kápolnát épített.

Szucsáva többi örmény temploma az elmúlt évszázadok során eltűntek. A Szent Mária-templom 1512 előtt állt a Szent Kereszt templom közelében. A Szentháromság-templomot a 18. század végén lebontották; maradványait a Szent Kereszt-templom tornácaának építésére használták fel. A Szent Miklós-templomot 1830-ban említik.

Szucsáva fontos kereskedelmi központ volt, egyben sokáig Moldva fővárosa is. Szucsáva még azután is, hogy a fővárost 1564-ben Jászvásárhelyre költöztették,

A szucsávai Szent Simon templom

megőrizte központi helyét a moldvai örmény közösségben. Az örmények még a 18. és 19. századi pusztulás időszakában is hűségesek maradtak a városhoz. A régi dokumentumok többször említik a város lakosságának mintegy 20 %-át kitevő örményeket. Az örmény közösség központja a Szent Kereszt, a Szent Simon és a Zamca templom körül volt. Csakúgy, mint Botosaninak, és talán Romannak, Szucsávának is két polgármestere volt – egyikük örmény.

Szeretvásárnak (Siret) – a régi moldvai fővárosnak – 1507-ben két örmény temploma volt, melyek 1551-ben megsérültek és azóta eltűntek. A Gura Humoruluiiban található örmény templom 1849-ben épült, és 1934-ben adták át a román ortodox egyháznak, mivel a környéken nem voltak már örmények.

Az első örmények 1418-ban érkeztek Csernovicba, és a falut kis kereskedelmi várossá alakították. 1614-ben II. Tomsa István különleges kiváltságokat kapott. 1740-ben, amikor a két örmény templomot tűz pusztította el, a város lakosságának felét örmények tették ki.

Folytatás későbbi számokban!

TARTALOM

Örmény szentek: Világosító Szent Gergely kultusza Erdélyben	1
Elhunyt Novák Ferenc koreográfus, rendező, etnográfus	2
Ismét lovak között töltöttük a Gyerektábort – <i>Balogh Réka</i>	4
Ékes csillagok Nagybánya egén	6
Második gyerektábor – <i>Nagy-Marosváry Katalin</i>	7
Júliusi Fővárosi Örmény Klub	8
Augusztusi Fővárosi Örmény Klub – <i>Hegedüs Anita</i>	8
Madarak ábrázolása az örmény kultúrában – <i>dr. Kocsár Ilona</i>	9
Örmény tanmese folytatása és búcsúzás – <i>Balogh Jenő</i>	12
A geszti Tisza-kastély és más nevezetességek – <i>Hegedüs Anita</i>	23
Örmény katolikus hírlevél	25
Örmények Romániában - 2. rész – <i>Bogdan Stacescu</i>	28
Örmény családok találkozója	28
Csiky Gergellyel - Őseink földjén	31

Csiky Gergellyel - Őseink földjén

Az Ani - Budavári Örmény Színház hoszszas (pénzügyi) előkészület után Gyergyószentmiklóson, Szépvízen, Székelyudvarhelyen és Szegeden adták elő a társulat művészei *Csiky Gergely: Cecil házassága* előadásukat.

Ez volt a harminc éves önkormányzatosság első színházi túrnéja, amikor nem csak egy, de három erdélyi örmény közösség tapsolhatott a nagyszerű előadásnak. Ezt Csiky Gergely 140 éve várta, és a Csipkerózsika álmát alvó Cecil végre színpadon, a közönség szeretetét élvezve ébredt álmából.

Mesébe illő az a szerencsés csillagállás, amely az ANI-Budavári Örmény Színház vállalkozását kísérte hat napon át. Kalandos utunkról vetített képes beszámolót tartunk! Társulat és a Táncosok!

2024 szeptember 19-én csütörtökön a Fővárosi Örmény Klub az Összetartozásról erős kötelékéről szól. Szeretettel várunk minden kedves Klubtagot és Barátait!

Lóúsztatás a tavon a Kabóka Lovastanyán

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel./Fax: 06(1) 201-1011

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Elnök: dr. Issekutz Ákos

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK - FÜZETEK

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kéthavonta megjelenő kiadványa.

**A kiadványt támogatja:
Budapest Főváros II. ker. Örmény Önkormányzat**

KÉSZÜLT MAGYARORSZÁG
KORMÁNYÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

2024.

Nyilvántartási szám: CE/13136-3/2017

Főszerkesztő: dr. Issekutz Sarolta

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta - Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Munkatársak: Balogh Jenő, dr. Issekutz Sarolta, Balogh Réka

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, magyar.ormeny@t-online.hu

Tördelés: Balogh Réka

Nyomdai munkák: Dunakult Kft.